Rane isprave i sabori

Diplomatička građa

Diplomatički izvori

- Službeni dokumenti
- Govore o jednom činu pravnog karaktera
- Najbrojniji tip latinističke građe

Diplomatička isprava

- Isprava je pisano svjedočanstvo o **jednom činu pravne naravi** sastavljeno u točno određenom (formaliziranom) obliku

- Zadaća formaliziranog oblika

  - Zajamčiti vjerodostojnost ispravi

  - Dati dokaznu moć pravnom činu

Elementi isprave

- Isprava treba imati tri glavna elementa:

1. Mora biti napisana

2. Njezin sadržaj mora biti pravni čin

3. Oblik u kojem se isprava sastavlja točno je propisan

    - Postoje birokratske formule po kojima se sastavlja isprava

Uporaba

- Službena dokumentacija
- Uglavnom “objektivna” građa
- Dokazno sredstvo kojim se poziva na vlasnička prava ili legitimitet vlasti

Izdavači

- Kancelarije crkvenih i svjetovnih odličnika
- Pape: Apostolska kancelarija i drugi uredi Papinske kurije
- Kancelarije vladara ili političkih moćnika
  - Kralj
  - Ban
  - Župan
  - Herceg

Izdavači

- Kancelarije lokalnih crkvenih institucija
- Kaptoli i samostani
  - Npr. kancelarija Zagrebačkog kaptola, cistercitske topuske opatije, Čazmanskog kaptola, slavonskih, ugarskih, dalmatinsko-hrvatskih biskupa i nadbiskupa itd.
- Notari
  - Notarske kancelarije su najčešći izdavači isprava u Dalmaciji

Najranije isprave

- Od sredine 9. do početka 12. stoljeća
- Razdoblje hrvatskih “narodnih” vladara – misli se na razdoblje do dolaska Arpadovića na vlast
- Znamo za ukupno 29 vladarskih isprava, odnosno diplomatičkih dokumenata nastalih na dvoru hrvatskog vladara

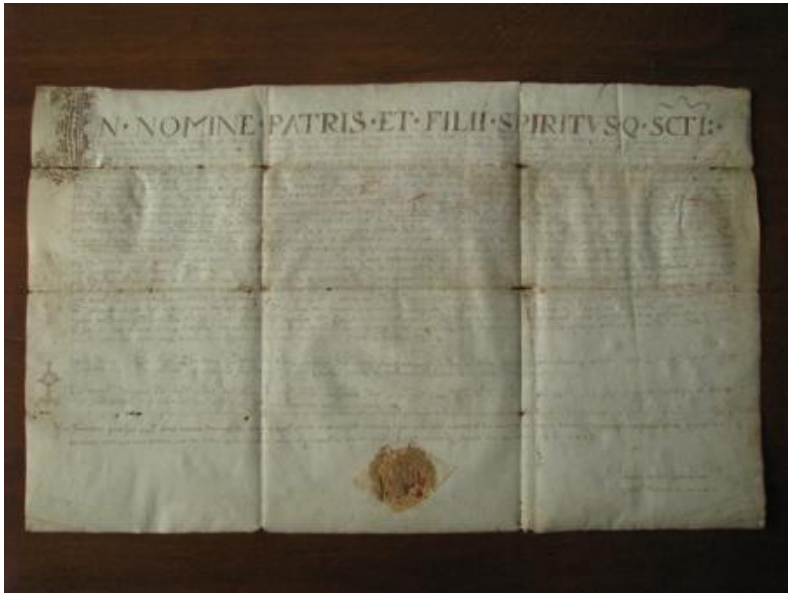
Trpimirova darovnica

Isprava hrvatskog kneza Trpimira (845.-864.)

Najstarija isprava nastala na dvoru nekog hrvatskog vladara

Prvi zapis u kojem se javlja ime hrvatskog naroda (Trpimir se javlja kao dux Croatorum)

Datacija

- Najčešće i uobičajeno: 852. (4. ožujka)

Darovnica

- Nije sačuvana u originalu
- 5 prijepisa – najstariji iz 1568.
- Najmanje dva različita jezična sloja

Sadržaj

- Trpimir – knez Hrvata

- Odnosi se na crkvu sv. Jurja u Putalju
  - Potvrđuje darovnicu Trpimirova pretodnika, kneza Mislava, Splitskoj nadbiskupiji i crkvi sv. Jurja (potvrda prava vlasništva određenih zemalja i kmetova)

- Uređenje gospodarskih odnosa u Hrvatskoj – regulacija ubiranja crkvene desetine – splitski nadbiskup stječe pravo ubirati ovaj porez s kliškog kneževskog posjeda

- Sastavljena po uzoru na franačku kancelariju (Hrvatska je kao kneževina tada u sklopu Franačkog carstva) – to nam svjedoči forma invokacije
- Iz isprave saznajemo i podatke o uređenju hrvatske kneževine
- Znamo za kneževe dužnosnike, koji mu pomažu u upravi: npr. župan, dvorski kapelan
- Kneževska središta u Bijaćima i Klisu

- Svjedočanstvo i o tome da se u hrvatskoj kneževini nalaze benediktinci (nositelji pismenosti)

- U darovnici se navodi da je Trpimir potaknuo izgradnju benediktinskog samostana
  - Prvi benediktinski samostan o kojem imamo povijesno svjedočanstvo u Hrvatskoj [pretpostavlja se da se odnosi na samostanu u Rižinicama između Klisa i Solina]

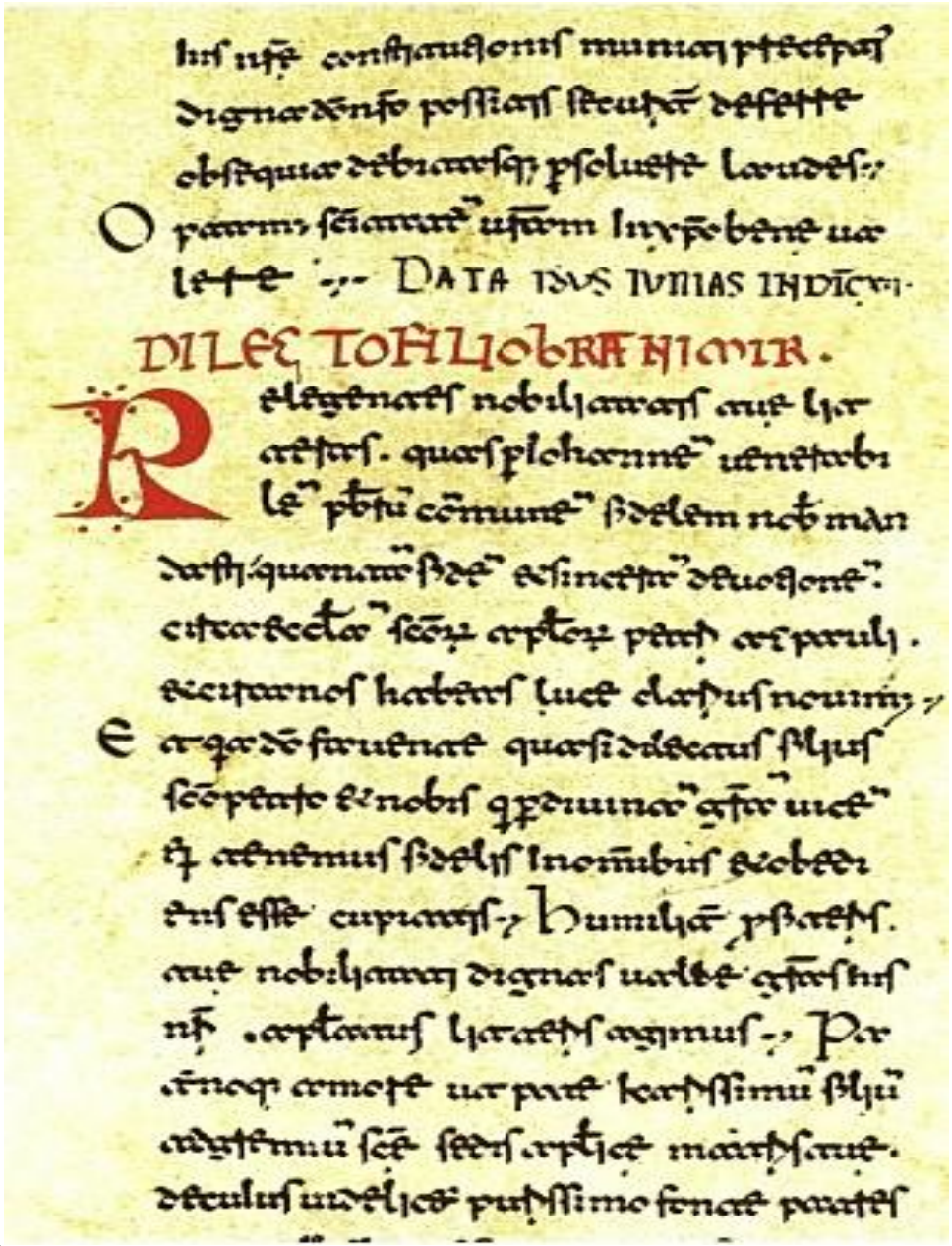
Također, pretpostavlja se da su benediktinci došli u Hrvatsku upravo za vrijeme kneza Trpimira

Korespondencija pape Ivana VIII.

- Nalazimo pisma koja je papa Ivan VIII. uputio hrvatskim crkvenim odličnicima i knezu Branimiru (879.-892.)

- Najpoznatije pismo od 7. lipnja 879.

- Papa daje blagoslov knezu Branimiru, njegovom narodu i zemlji kojom vlada

- Pismo pape Ivana VIII. hrvatskom knezu Branimiru
- 7. lipnja 879.

Iz pisma pape Ivana VIII.

Nam in die ascensionis Domini inter sacra Missarum solemnia, super sacrum altare S. Petri Apostoli celebrantes, eleuatis sursum manibus, benediximus tibi, et omni populo tuo, omnique terrae tuae, vt hic et in aeternum corpore simul et anima saluatus, et principatum terrenum, quem habes, prospere, ac securiter regere possis, et in coelesti regione post mortem cum Deo feliciter gaudeas, et in perpetuum regnes.

… kad smo naime na dan Uzašaća Gospodnjega služili misu na oltaru sv. Petra, podigli smo ruke i blagoslovili smo tebe i cio tvoj narod i cijelu zemlju tvoju, da možeš ovdje uvijek spašen tijelom i dušom sretno i sigurno vladati zemaljskom kneževinom, a poslije smrti, da se na nebesima veseliš s Bogom i da vječno vladaš… Dano 7. dan mjeseca lipnja

- Ovaj papin čin (blagoslov)
- Potvrda je kneževske vlasti u Hrvatskoj
- Papa daje legitimitet Branimirovoj vlasti
- Svjedočanstvo o:
  - Usponu hrvatske kneževine – samostalnija naspram centralne franačke vlasti
  - Povratku Hrvatske u okvire zapadnog kršćanstva (Branimirov prethodnik Zdeslav je surađivao s Bizantom)

Pismo svjedoči o:

- Papinoj želji da ostvari jači utjecaj u hrvatskoj kneževini

- Jačem povezivanju rubnog dijela franačkog carstva (Hrvatske) uz papinstvo

- Papa traži prostor za apliciranje svog autoriteta

- Opsežnija kristijanizacija Hrvatske

Crkveni sabori

- Početkom 10. stoljeća u Splitu održana dva crkvena sabora: 925. i 928.

- Rješavano pitanje crkvene jurisdikcije i prvenstva među hrvatsko-dalmatinskim biskupima

- Papa preko svojih poslanika nastojao ograničiti slavensko bogoslužje i provesti reforme svećenstva

Sabor 925.

Hrvatski kralj Tomislaa, zahumski knez Mihajlo Višević, nadbiskup splitski Ivani, biskup zadarski Formin i ninski biskup Grgur

- Oni zajedno s ostalim dalmatinskim biskupima žele riješiti crkvene prilike u Dalmaciji i Hrvatskoj
- Papa Ivan X. šalje svoja dva poslanika
  - Ivana, biskupa ankonitanskog i kardinala Leona

- Želja pape: urediti unutarnje prilike (ograničiti slavensku liturgiju)

- Glavno pitanje o kojemu se raspravljalo:
  - Ipak je bilo pitanje crkvenog prvenstva na području istočnog Jadrana

- Ustanovljen je metropolitanski primat splitskom nadbiskupu
- On postaje čelnik čitavog crkvenog prostora Dalmacije, Hrvatske i Zahumlja
- Ninska biskupija je podvrgnuta Splitskoj metropoliji, a 928. i ukinuta

Argument

- Splitski nadbiskup – argument pozivanja na tradiciju Salone
  - Splitska crkva ima izravan kontinuitet od Salonitanske koja je obuhvaćala čitavo navedeno područje
  - Kao metropolit splitski nadbiskup mora imati i odgovarajući teritorij

- I. zaključak kaže da *crkva i grad gdje počivaju svete moći sv. Dujma, koji je poslan od sv. Petra u Solin, ima prvenstvo nad svim crkvama ove pokrajine i da je po zakonu ide naslov metropolita nad svim biskupijama*

- III. zaključak se bavi pitanjem granica pojedinih biskupija, tj. *svaki biskup neka stoji u granicama njemu određenim i neka pod nijedan način ne zadire u granice tuđe biskupije*

- Predodžba da je sv. Dujam prvi biskup u Saloni bio neposredni učenik apostola Petra bila je jako uporište splitskoj crkvi da za sebe traži prvenstvo među dalmatinskim crkvama i naspram hrvatske crkve

- U XII. zaključku navodi se da *ako hrvatski kralj i velikaši žele podvrći svome biskupu sve biskupe koji se nalaze u granicama naše metropolije, nijedan od nas po cijeloj njihovoj zemlji neće ni krstiti, niti crkve i svećenike posvećivati*

Sabor 928.

- Uz dalmatinske biskupe prisutni i Grgur, biskup ninski i Tomislav kralj hrvatski s velikašima

- Zaključeno je *da crkva sv. Dujma zadrži primat, kako ga je imala u prošlosti*, i da *po zakonu sve poslove obavlja u granicama svoje biskupije*

- Zatim da svaka *crkva ili grad, koji je biskupskom čašću predviđen, tu stolicu zadrži i da stane u granicama*

- Odluka sabora glede Ninske biskupije glasila je:
  - *Znade se da ninska biskupija nije imala u staro doba biskupa, već arhiprezbitera pod vlašću biskupovom*
  - *Radi toga imade se ninski biskup zakonito namjestiti na kojugod od onih Crkava, za koje se zna, da su u prvašnja vremena imale biskupe, i to ili na skradinsku, ili sisačku, ili pak duvanjsku, budući da su zaista sve napučene i Božjom pomoću obiluje svećenstvom i pukom*
  - *No ako hlepi za ogromnim teretom biskupske službe i nije mu dosta jedna biskupija, neka preuzme tešku službu u sve tri ove biskupije sebi i njima na propast, jer neće ni puk prema odredbama otaca moći od njega savršeno primati milosti, koju podjeljuje biskupska služba, niti će on sam moći potpuno vršiti svoju dužnost, budući da ih je teško obilaziti radi velike prostranosti*

Latinska pismenost

- Papa Ivan X.
- Uputio pismo 925. kralju Tomislavu
- Upozorava ga na potrebu da se održi i razvije *litterarum studia*
- Odnosno da se svećenstvo u njegovoj kraljevini obrazuje u latinskom jeziku i da se širi latinska pismenost

Zvonimirova zavjernica

- Krunidbena zavjernica kralja Dmitra Zvonimira datirana u 8. listopada 1075. ili 1076.
- Sastavljena nakon njegove krunidbe u Solinu
- Nije sačuvana u originalu
- Prvu je zavjernicu prepisao kardinal Deusdedit oko 1091. – unio je u *Collectio canonum*
- Danas se nalazi u Vatikanskoj biblioteci u kodeksu *Liber censuum*, koji se odnosi na posjede rimske Crkve – tamo ju je unio 1192. papin camerarius Cencije

Crkva sv. Petra i Mojsija u Solinu– Krunidbena crkva kralja Zvonimira

Sadržaj

- Papin poslanik Gebizon uvodi u kraljevsku službu vojvodu Hrvatske i Dalmacije Zvonimira
- Zvonimir postaje kraljem Hrvata i Dalmatinaca
- Uz slavensko ime Zvonimir, uzima i kršćansko Dmitar (Demetrije)
- Gebizon mu predaje:
  - Znakove kraljevske vlasti: mač, žezlo i krunu
  - Predaje mu i papinsku zastavu kao znak njegove vjernosti i podložnosti papi

- U trenutku izgovaranja zakletve Zvonimir papi kaže da će kraljevstvo koje mu je Gebizon predao u ruke „vjerno držati“ i nikada ga neće “Svetoj Stolici oteti niti njega niti pravo na njega“

- *Fidelitas* papi: znak spremnosti hrvatskog vladara da vjerno provodi Grgurove reforme na području Kraljevstva Hrvatske i Dalmacije

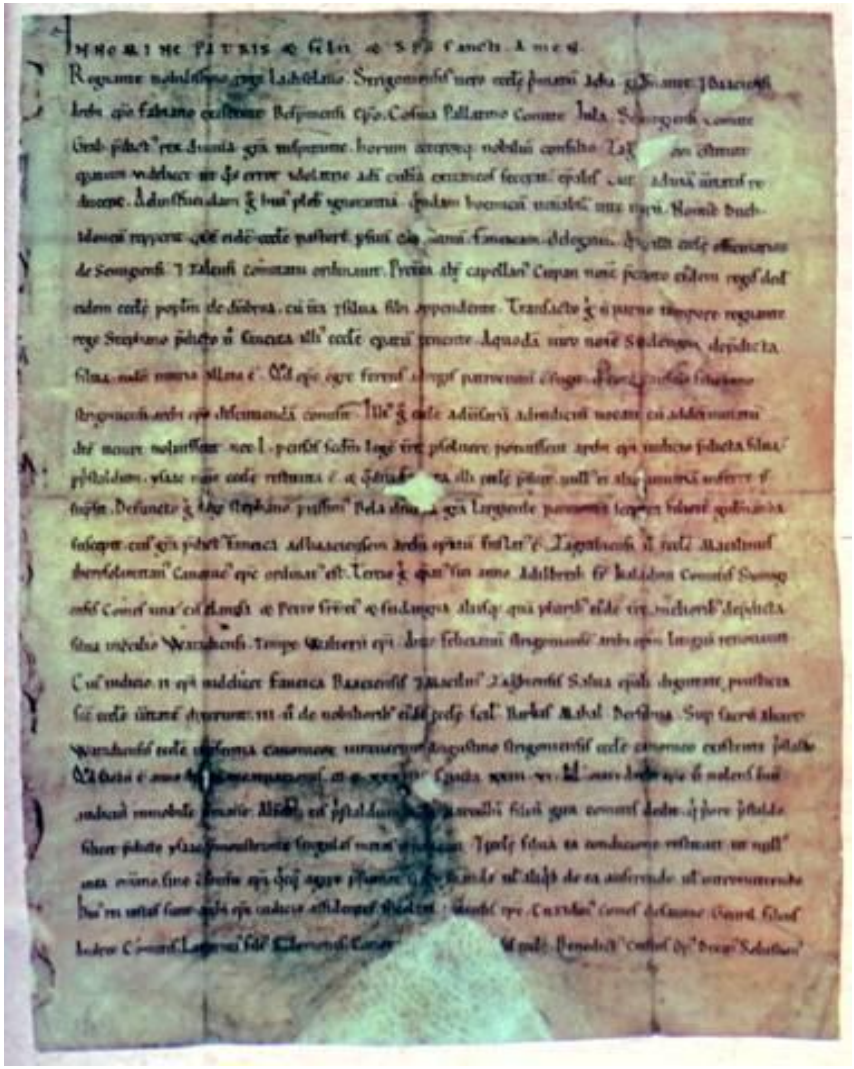
»U ime svetoga i nerazdjeljivogTrojstva. Godine 1076 Gospodnjeg utjelovljenja, indikcije 14. mjeseca listopada. Ja Dmitar koji se zovem i Zvonimir po milosti Božjoj knez Hrvatske i Dalmacije izabran jednoglasno u sinodu po svemu svećenstvu i narodu za vladanje kraljevstvom Hrvata i Dalmatinaca, a od Tebe, gospodine Gebizone, koji imaš vlast od gospodina našeg pape Grgura kao poslanika Apostolske stolice, opremljen i za kralja u solinskoj bazilici postavljen zastavom, mačem, žezlom i krunom. Tebi se obavezujem, obričem i obećavam da ću nepromjenjivo vršiti sve što mi njegova časna svetost nalaže, da ću u svemu i po svemu čuvati vjernost prema Apostolskoj stolici, pa što god je u ovom kraljevstvu odredila ili će odrediti Apostolska stolica i njezini legati, na to ću nerazrješivo paziti, krojit ću pravdu, branit ću crkve, brinut ću se za prvine, desetinu i za sve što pripada u crkvu. Starat ću se za život biskupa, svećenika, đakona i poddakona da čisto i prema propisima žive; štitit ću siromahe, udovice i siročad; ukidat ću nedopušteni brak među rođacima, odredit ću zakonito vjenčanje prstenovanjem i blagoslovom svećeničkim, a sklopljeni ne ću razriješiti. Protivit ću se prodavanju ljudi, te ću se s voljom Božjom pokazati pravedan u svemu što je u skladu s pravom. Određujem posavjetovavši se sa svim svojim primatima da ću od kraljevstva što mi je dano također svake godine na Uskrs platiti sv. Petru danak od dvjesta bizantskih dukata, te naređujem, stalno određujem i potvrđujem, da to čine dovijeka i oni koji budu poslije mene kraljevali.

Osim toga darujem i potvrđujem Apostolskoj stolici samostan sv. Grgura koji se zove Vrana, i sve blago njegovo, tj. srebrnu posudu u kojoj se nalaze ostaci sv. tijela istoga blaženog Grgura, dva križa, kalež i pliticu, dvije zlatne krune, draguljima ukrašene, Evanđelje srebrom okovano i sva njegova pokretna i nepokretna dobra; neka bude uvijek taj samostan svratište poslanicima sv. Petra i sasvim u vlasti njihovoj, ali s tim dodatkom da se ni u čije druge ruke ne preda nego da u sve vrijeme bude vlasništvo sv. Petra i da ga je i moji nasljednici brane, pa da bude slobodan i siguran od svakog čovjeka. A otme li čija smjelost nepromišljenom drskošću spomenutom samostanu blago što mu je dano, neka čuje onaj strašni glas sučev što će ga đavo sa svojim anđelima čuti.

Osim toga, jer Bogu služiti znači isto što i kraljevati, predajem se i preporučam u tvoje ruke namjesto u ruke blaženomu Petru i našemu gospodinu papi Grguru i njegovim nasljednicima na stolici apostolskoj. Ovu zavjernicu potvrđujem prisegom: Ja, velim, Dmitar koji se zovem i Zvonimir, po milosti Božjoj i po daru stolice apostolske kralj, bit ću od ovog časa unaprijed vjeran sv. Petru i gospodinu mojemu Grguru i zakonitim nasljednicima njegovim; ne ću sudjelovati ni riječju ni djelom ako bude on sam ili buduće pape iza njega ili poslanici njihovi izgubili život ili udove ili bili zarobljeni; a naum koji bi mi povjerili ne ću nikome na štetu njihovu hotimice otkriti. Kraljevstvo pak, što mi ga tvoja ruka, opate Gebizone, predaje, čuvat ću vjerno i ne ću ono a ni vrhovnu vlast nad njim nikad ni u kakvoj namisli oteti stolici apostolskoj. Gospodina moga papu Grgura i njegove nasljednike a i poslanike, ako dođe u moju oblast primit ću časno i čestito ću s njima postupati i otpraviti ih; odakle god me pozovu ja ću im iskreno kako budem mogao služiti.«

Felicijanova povelja

- Isprava ostrogonskog nadbiskupa Felicijana iz 1134.
  - Prvo pisano svjedočanstvo o utemeljenju Zagrebačke biskupije
  - Prvo spominjanje imena Zagreb

- **Felicijanova povelja**

(Nadbiskupski arhiv u Zagrebu)

Sadržaj

- Pojedinosti o sporu između zagrebačkoga biskupa Francike i plemića Sudenje oko posjeda Dubrava kraj Čazme
- Potvrda darovnice kralja Ladislava Zagrebačkoj biskupiji – potvrda posjedovnih prava
- Podaci o dolasku prvoga zagrebačkoga biskupa Duha u Zagreb
- Navode se granice velikoga zemljišnog posjeda kojim je kralj Ladislav obdario zagrebačku crkvu

- U ispravi kojom ostrogonski nadbiskup Felicijan potvrđuje posjedovna prava Zagrebačkoj crkvi, u uvodnom se dijelu pojašnjavaju okolnosti nastanka biskupije

- **Tako dobivamo prvi podatak o postanku nastanku biskupije u kojoj će se razvijati latinska pismenost u sjevernoj Hrvatskoj**

Vrijeme osnutka

- Zagrebačka je biskupija osnovana krajem 11. stoljeća
- Najčešće se navodi 1094. godina – no iz isprave to ne saznajemo
- Iz «Felicijanove povelje» saznajemo da je Zagrebačku biskupiju osnovao kralj Ladislav I. Arpadović (1077.-1095.)
- Pretpostavke o osnutku variraju u širokom rasponu, od 1087.-1095. godine

Dio iz Felicijanove povelje o osnutku biskupije

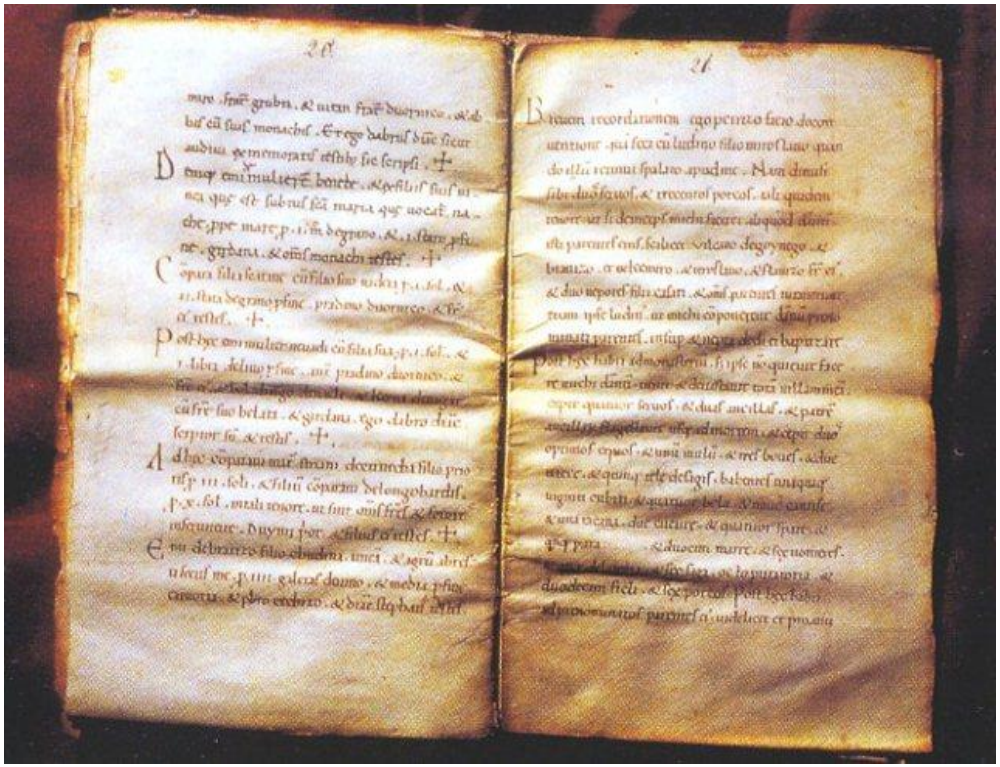
Kad je vladao plemeniti kralj Ladislav, a primasom ostrogonske crkve upravljao Aka, nadbiskup bački bio Fabijan, vespremski biskup Kuzma ... ... Spomenuti je kralj, po nadahnuću božanske milosti i po savjetu ovih i ostalih plemića, utemeljio zagrebačku biskupiju, naime da one koje je bludnja idolopoklonstva otuđila od štovanja Boga, biskupova briga privede na put istine.

Da, dakle, pouči neznanje toga puka, nađe prikladnog nekog Čeha, časna života, imenom Duh, koga pošalje po svom kapelanu Franciki za pastira toj crkvi; koji je postavio i pomoćnike onoj crkvi iz šomođke i zaladske županije.

Osim toga da drugi dvorski kapelan imenom Kupan, po zapovijedi istoga kralja, istoj crkvi puk dubravski sa zemljom i šumom koja njoj pripada.

Supetarski kartular

- Supetarski kartular ili Kartular Sv. Petra u Selu
- Početak 12. stoljeća
- Sačuvan u originalu! (nalazi se u splitskoj katedralnoj riznici)
- Knjiga koja sadrži kopije isprava
- Zapisivano u obliku kronike
- Obuhvaća razdoblje
- 108.-1187.

- Kartular donosi:
- Popis samostanske imovine

- Darovnice i privilegiji povezani uz zemljišta samostana

- Riječ je o benediktinskom samostanu u Poljicama
  - Čiji je osnivač Petar Crni (Petar Črnjina)

- Kartular je svojevrsna kronika ovoga samostana

- Jedan od najvažnijih onomastičkih izvora
- Čitav niz osobnih imena hrvatskog (slavenskog), romanskog, kršćanskog prodrijetla
- Vrijedno vrelo za povijest hrvatskog plemstva i banova
- Isprave o protezanju vlasti hrvatskog kralja iz vremena Dmitra Zvonimira
- Naknadni zapisi (iz kasnijeg vremena) na zadnjoj stranici
  - O izboru hrvatskih kraljeva